

Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (kolmas koda)

1. august 2022*

Eelotsusetaotlus – Õigusalane koostöö tsiviilasjades – Kohtualluvus ning kohtuotsuste tunnustamine ja täitmine kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega – Määrus (EÜ) nr 2201/2003 – Artiklid 3, 6–8 ja 14 – Mõiste „harilik viibimiskoht“ – Kohtualluvus, kohtuotsuste tunnustamine ja täitmine ning koostöö ülalpidamiskohustuste küsimustes – Määrus (EÜ) nr 4/2009 – Artiklid 3 ja 7 – Kahe erineva liikmesriigi kodanikud, kes elavad kolmandas riigis lepinguliste töötajatena, kes on määratud Euroopa Liidu delegatsiooni selles kolmandas riigis – Kohtualluvuse kindlaksmääramine – *Forum necessitatis*

Kohtuasjas C-501/20,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Audiencia Provincial de Barcelona (Barcelona provintsi kohus, Hispaania) 15. septembri 2020. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 6. oktoobril 2020, menetluses

MPA

versus

LCDNMT,

EUROOPA KOHUS (kolmas koda),

koosseisus: teise koja president A. Prechal kolmanda koja presidendi ülesannetes, kohtunikud J. Passer, F. Biltgen, L. S. Rossi (ettekandja) ja N. Wahl,

kohtujurist: M. Szpunar,

kohtusekretär: administraator L. Carrasco Marco,

arvestades kirjalikku menetlust ja 16. septembri 2021. aasta kohtuistungil esitatut,

arvestades seisukohti, mille esitasid:

- MPA, esindaja: *abogada* A. López Jiménez,
- LCDNMT, esindajad: *abogadas* C. Martínez Jorba ja P. Tamborero Font,
- Hispaania valitsus, esindaja: L. Aguilera Ruiz,

* Kohtumenetluse keel: hispaania.

- Tšehhi valitsus, esindajad: I. Gavrilova, M. Smolek ja J. Vláčil,
- Euroopa Liidu Nõukogu, esindajad: M. Balta, H. Marcos Fraile ja C. Zadra,
- Euroopa Komisjon, esindajad: I. Galindo Martín, M. Kellerbauer, N. Ruiz García, M. Wilderspin ja W. Wils,

olles 24. veebruari 2022. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,
on teinud järgmise

otsuse

- 1 Eelotsusetaotlus puudutab küsimust, kuidas tõlgendada nõukogu 27. novembri 2003. aasta määruse (EÜ) nr 2201/2003, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1347/2000 (ELT 2003, L 338, lk 1; ELT eriväljaanne 19/06, lk 243), artikleid 3, 7, 8 ja 14, nõukogu 18. detsembri 2008. aasta määruse (EÜ) nr 4/2009 kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kohta ülalpidamiskohustuste küsimuses (ELT 2009, L 7, lk 1) artikleid 3 ja 7 ning Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) artiklit 47.
- 2 Taotlus on esitatud MPA ja LCDNMT – kahe Euroopa Liidu lepingulise töötaja, kes olid määratud liidu delegatsiooni Togos – vahelises kohtuvaidluses abielu lahutamise avalduse üle koos nõuetega, mis puudutasid paari alaealiste laste suhtes hooldusõiguse ja vanemliku vastutuse korra ja teostusviisi kindlaksmääramist, lastele elatise määramist ning Lomés (Togo) asuva pereeluaseme kasutusõigust.

Õiguslik raamistik

Rahvusvaheline õigus

- 3 Viinis 18. aprillil 1961 sõlmitud ja 24. aprillil 1964 jõustunud diplomaatiliste suhete Viini konventsiooni (*Recueil des traités des Nations unies*, kd 500, lk 95; edaspidi „Viini konventsioon“) artikli 31 lõikes 1 on sätestatud:

„Diplomaatilisel esindajal on puutumatus asukohariigis kriminaalvastutusele võtmise suhtes. Samuti on diplomaatilisel esindajal asukohariigis tsiviil- ja halduskohtulik puutumatus, välja arvatud juhul, kui tegemist on:

- a) asjaõigusliku hagiga asukohariigis asuva eraomandis oleva kinnisvara suhtes, välja arvatud juhul, kui diplomaatiline esindaja kasutab kinnisasja lähetajariigi nimel esinduse huvides;
- b) pärimist käsitleva kohtuasjaga, milles diplomaatiline esindaja osaleb eraisikust testamenditäitja, haldaja, pärija või annakusaajana ega esinda seejuures lähetajariiki;
- c) kohtuasjaga, mis käsitleb diplomaatilise esindaja sellist kutse- või äritegevust asukohariigis, mis ei ole seotud tema ametiülesannetega.“

Liidu õigus

Privileegide ja immunitetide protokoll

- 4 Protokoll (nr 7) Euroopa Liidu privileegide ja immunitetide kohta (edaspidi „privileegide ja immunitetide protokoll“) V peatükki „Euroopa Liidu ametnikud ja muud teenistujad“ kuuluvas artiklis 11 on nähtud ette:

„Iga liikmesriigi territooriumil on liidu ametnikel ja muudel teenistujatel nende kodakondsusest olenemata järgmised privileegid ja immunitetid:

- a) kohtulik puutumatus oma ametikohustuste täitmisel tehtud tegude, sealhulgas suuliste ja kirjalike avalduste suhtes, kui ei tulene teisiti asutamislepingute sätetest, mis käsitlevad ühelt poolt ametnike ja muude teenistujate vastutust liidu ees ning teiselt poolt Euroopa Liidu Kohtu pädevust vaidlustes liidu ning nende ametnike ja muude teenistujate vahel. [...]

[...]“.

- 5 Nimetatud protokoll VII peatükki „Üldsätted“ kuuluva artikli 17 esimeses lõigus on sätestatud:

„Liidu ametnikele ja muudele teenistujatele antakse privileegid, immunitetid ja soodustused üksnes liidu huvides.“

Personalieeskirjad ja muude teenistujate teenistustingimused

- 6 Euroopa Liidu ametnike personalieeskirjade (edaspidi „personalieeskirjad“) artiklis 1b on sätestatud, et kui personalieeskirjades ei ole sätestatud teisiti, käsitletakse Euroopa välisteenistust nende personalieeskirjade kohaldamisel liidu institutsioonina.

- 7 Personalieeskirjade artiklis 23 on täpsustatud:

„Ametnikele on antud privileegid ja immunitetid üksnes liidu huvides. Kui privileegide ja immunitetide protokollist ei tulene teisiti, ei ole ametnikud vabastatud oma isiklike kohustuste täitmisest ega kehtivate seaduste ja politseieeskirjade järgimisest.

[...]“.

- 8 Euroopa Liidu muude teenistujate teenistustingimuste (edaspidi „teenistustingimused“) artikli 3a lõikes 1 on nähtud ette:

„Nende teenistustingimuste kohaldamisel on „lepingulised töötajad“ sellised töötajad, keda ei ole nimetatud ametikohale, mis on lisatud eelarve asjaomast institutsiooni käsitleva osa ametikohtade loetelusse ja kes on võetud tööle täis- või osaajalise tööajaga:

[...]

- d) liidu institutsioonide esindustesse või delegatsioonidesse,

[...]“.

9 Teenistustingimuste artikli 85 lõike 1 esimene lõik on sõnastatud järgmiselt:

„Artiklis 3a osutatud lepinguliste töötajatega võib sõlmida tähtajalise lepingu vähemalt kolmeks kuuks ja maksimaalselt viieks aastaks. Lepingut võib tähtajaliselt pikendada ainult ühe korra maksimaalselt viieks aastaks. Esialgse lepingu ja esimese pikenduse kestus kokku peab olema vähemalt kuus kuud tegevusüksuse I puhul ja vähemalt üheksa kuud muude tegevusüksuste puhul. Seejärel pikendatakse lepingut tähtajatult.“

Määrus nr 2201/2003

10 Määruse nr 2201/2003 põhjendustes 5, 11, 12, 14 ja 33 on märgitud:

„(5) Kõigi laste võrdsuse tagamiseks hõlmab käesolev määrus kõiki vanemlikku vastutust reguleerivaid otsuseid, sealhulgas meetmeid lapse kaitseks, sõltumatult nende seostest abieluõigusliku menetlusega.

[...]

(11) Ülalpidamiskohustused jäetakse käesoleva määruse reguleerimisalast välja, sest neid käsitleb juba nõukogu [22. detsembri 2000. aasta] määrus nr 44/2001 [kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades (EÜT 2001, L 12, lk 1; ELT eriväljaanne 19/04, lk 42)]. Kohtutel, millel on jurisdiktsioon vastavalt käesolevale määrusele, on üldiselt jurisdiktsioon teha otsuseid ülalpidamiskohustuse küsimuses [määruse nr 44/2001] artikli 5 lõike 2 alusel.

(12) Käesoleva määrusega kehtestatud kohtualluvuse alused vanemliku vastutuse küsimustes kujundatakse lapse huve silmas pidades, eeskätt läheduskriteeriumi põhjal. See tähendab, et jurisdiktsioon peaks esimeses järjekorras olema lapse alalise elukoha [mõiste „alaline elukoht“ asemel on edaspidi kasutatud täpsemat vastet „harilik viibimiskoht“] liikmesriigil, välja arvatud teatavatel lapse elukoha vahetamise juhtudel või vastavalt kokkuleppele vanemliku vastutuse kandjate vahel.

[...]

(14) Käesoleva määruse jõustumine ei tohiks mõjutada diplomaatilist puutumatuset käsitleva rahvusvahelise avaliku õiguse kohaldamist. Kui käesoleva määruse kohast jurisdiktsiooni ei saa teostada diplomaatilise puutumatuset tõttu vastavalt rahvusvahelisele õigusele, tuleks jurisdiktsiooni teostada vastavalt selle liikmesriigi siseriiklikule õigusele, kus kõnealusel isikul puudub selline puutumatus.

[...]

(33) Käesolevas määruses tunnustatakse põhiõigusi ja peetakse kinni [harta] põhimõtetest. Eeskätt püütakse sellega tagada lapse põhiõiguste austamist, mis on sätestatud [harta] artiklis 24.“

11 Määruse nr 2201/2003 artiklis 1 „Kohaldamisala“ on sätestatud:

„1. Käesolevat määrust kohaldatakse järgmisi valdkondi käsitlevate tsiviilasjade suhtes igat liiki kohtutes:

- a) abielulahutus, lahuselu või abielu kehtetuks tunnistamine;
- b) vanemliku vastutuse tekkimine, teostamine, piiramine või äravõtmine.

[...]

3. Käesolevat määrust ei kohaldata järgmiste juhtumite suhtes:

[...]

- e) ülalpidamiskohustus;

[...]“.

12 Määruse nr 2201/2003 II peatükk „Kohtualluvus“ koosneb kolmest jaost. Selle peatüki 1. jagu „Abielulahutus, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamine“ hõlmab selle määruse artikleid 3–7.

13 Nimetatud määruse artikli 3 „Üldine kohtualluvus“ lõikes 1 on sätestatud:

„Abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamisega seotud asjad on selle liikmesriigi kohtu alluvuses,

- a) kelle territooriumil:

- on abikaasade [harilik viibimiskoht] või
- oli abikaasade viimane [harilik viibimiskoht], kui üks neist veel elab seal, või
- on kostja [harilik viibimiskoht] või
- on ühistaotluse puhul ühe abikaasa [harilik viibimiskoht] või
- on hageja [harilik viibimiskoht], kui ta on seal elanud vähemalt aasta vahetult enne taotluse esitamist, või
- on hageja [harilik viibimiskoht], kui ta on seal elanud vähemalt kuus kuud vahetult enne taotluse esitamist ja ta on kõnealuse liikmesriigi kodanik või, Ühendkuningriigi ja Iirimaa puhul, kui seal on tema alaline asukoht;

- b) kelle kodanikud mõlemad abikaasad on või, Ühendkuningriigi ja Iirimaa puhul, kus on mõlema abikaasa alaline asukoht.“

- 14 Sama määruse artiklis 6 „Artiklite 3, 4 ja 5 kohane erandlik kohtualluvus“ on sätestatud:
„Abikaasat:
a) kelle [harilik viibimiskoht] asub liikmesriigi territooriumil; või
b) kes on liikmesriigi kodanik või, Ühendkuningriigi ja Iirimaa puhul, kelle alaline asukoht on ühes viimati nimetatud liikmesriikidest,
võib teises liikmesriigis kohtusse kaevata üksnes kooskõlas artiklitega 3, 4 ja 5.“
- 15 Määruse nr 2201/2003 artikli 7 „Kohtualluvus muudel juhtudel“ lõikes 1 on täpsustatud:
„Kui liikmesriigi ükski kohus ei ole artiklite 3, 4 ja 5 kohaselt pädev, määratakse kohtualluvus igas liikmesriigis kindlaks selle riigi õigusaktide alusel.“
- 16 Selle määruse II peatüki 2. jagu, mis käsitleb kohtualluvust vanemliku vastutuse asjades, sisaldab artikleid 8–15.
- 17 Sama määruse artikli 8 „Üldine kohtualluvus“ lõikes 1 on sätestatud:
„Liikmesriigi kohtutel on vanemliku vastutuse asjus pädevus lapse suhtes, kelle [harilik viibimiskoht] on hagi esitamise ajal selles liikmesriigis.“
- 18 Määruse nr 2201/2003 artikli 12 „Lepinguline kohtualluvus“ lõigetes 1, 3 ja 4 on sätestatud:
„1. Liikmesriigi kohtutel, kellel on artikli 3 tõttu pädevus lahutuse, lahuselu või abielu tühistamise taotluse suhtes, on pädevus kõigi selle taotlusega seotud vanemlikku vastutust käsitlevates küsimustes juhul, kui:
a) vähemalt ühel abikaasadest on lapse ees vanemlik vastutus;
ning
b) abikaasad ja vanemliku vastutuse kandjad on kohtusse pöördumise ajal sõnaselgelt või muul viisil [üheti mõistetavalt] kohtute pädevust tunnistanud ning see on lapse parimates huvides.
[...]
3. Liikmesriigi kohtutel on seoses vanemliku vastutusega pädevus lõikes 1 nimetatata menetlustes juhul, kui:
a) lapsel on oluline side selle liikmesriigiga, eeskätt seetõttu, et üks vanemliku vastutuse kandjatest elab alaliselt selles liikmesriigis või et laps on selle liikmesriigi kodanik;
ning
b) kõik menetluse osapooled on kohtusse pöördumise ajal sõnaselgelt või muul viisil [üheti mõistetavalt] kohtute pädevust tunnistanud ning see on lapse parimates huvides.“

4. Kui laps [harilik viibimiskoht] on kolmanda riigi territooriumil, mis ei ole 19. oktoobri 1996. aasta vanemliku vastutuse ja lastekaitsemeetmetega seotud kohtualluvust, kohaldatavat seadust, tunnustamist, kohtuotsuste täitmist ja koostööd käsitleva Haagi konventsiooni lepinguosaline, loetakse kohtualluvust käesoleva artikli alusel lapse huvides olevaks, eriti juhul, kui osutub, et kõnealuses kolmandas riigis ei saa menetlust korraldada.“

19 Määruse artiklis 14 „Kohtualluvus muudel juhtudel“ on nähtud ette:

„Kui liikmesriigi ükski kohus ei ole artiklite 8–13 kohaselt pädev, määratakse kohtualluvus igas liikmesriigis kindlaks selle riigi õigusaktide alusel.“

Määrus nr 4/2009

20 Määruse nr 4/2009 põhjendused 8, 15 ja 16 on sõnastatud järgmiselt:

„(8) Haagi rahvusvahelise eraõiguse konverentsi raames osalesid ühendus ja selle liikmesriigid läbirääkimistel, mille tulemusena võeti 23. novembril 2007 vastu laste ja teiste pereliikmete elatise rahvusvahelise sissenõudmise Haagi konventsioon [...] ja ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatav [Haagi] protokoll[, mis on Euroopa Ühenduste nimel heaks kiidetud nõukogu 30. novembri 2009. aasta otsusega 2009/941/EÜ (ELT 2009, L 331, lk 17)]. Seetõttu tuleks käesoleva määruse raames neid kaht õigusakti arvesse võtta.

[...]

(15) Et kaitsta ülalpidamist saama õigustatud isikute huve ja edendada Euroopa Liidus tõrgeteta õigusemõistmist, tuleks määrusest [nr 44/2001] tulenevaid kohtualluvuseeskirju kohandada. Asjaolu, et kostja [harilik viibimiskoht] on kolmandas riigis, ei tohiks oma olemuselt välistada ühenduse kohtualluvuseeskirjade kohaldamist ning nüüdsest ei tohiks enam kavandada ühtegi viitamist siseriiklikule õigusele. Seega tuleks käesoleva määrusega kindlaks määrata, millal võib liikmesriigi kohus teostada pädevust muudel juhtudel.

(16) Et parandada olukorda eelkõige kohtuliku arutamise mittevõimaldamise puhul, tuleks käesoleva määrusega ette näha *forum necessitatis*, mis võimaldab liikmesriigi kohtul erandjuhul teha otsuse kohtuasjas, mis on tihedalt seotud mõne kolmanda riigiga. Sellise erandjuhtumiga võib olla tegemist siis, kui menetluse läbiviimine osutub asjaomases kolmandas riigis võimatuks, näiteks kodusõja tõttu, või kui hagejalt ei saa mõistlikel põhjustel oodata, et ta selles riigis menetluse algataks või seda järgiks. *Forum necessitatis*'e põhimõttel rajanevat pädevust peaks saama teostada üksnes siis, kui vaidlus on piisavalt seotud selle liikmesriigiga, kelle kohtusse pöörduti, näiteks poolte kodakondsuse tõttu.“

21 Määruse nr 4/2009 artiklis 3 „Üldsätted“ on ette nähtud:

„Liikmesriikides on ülalpidamiskohustuste küsimustes pädevad otsustama:

a) selle riigi kohtud, kus on kostja [harilik viibimiskoht]; või

b) selle riigi kohtud, kus on õigustatud isiku [harilik viibimiskoht]; või

- c) kohus, mis on kohtu asukohariigi õiguse kohaselt pädev menetlema perekonnaseisu käsitlevaid kohtuasju, kui ülalpidamiskohustust käsitlev asi on nendega seotud, välja arvatud juhul, kui kohtualluvuse aluseks on üksnes ühe poole kodakondsus; või
- d) kohus, mis on kohtu asukohariigi õiguse kohaselt pädev menetlema vanemlikku vastutust käsitlevaid kohtuasju, kui ülalpidamiskohustust käsitlev asi on nendega seotud, välja arvatud juhul, kui kohtualluvuse aluseks on üksnes ühe poole kodakondsus.“
- 22 Selle määruse artiklis 6 „Kohtualluvus muudel juhtudel“ on sätestatud:
- „Kui ükski liikmesriigi kohus ei ole pädev artiklite 3, 4 ja 5 alusel ning ükski sellise Lugano konventsiooni osalisriigi, kes ei ole liikmesriik, kohus ei ole pädev kõnealuse konventsiooni sätete alusel, on pädevad kohtud liikmesriigis, kelle ühine kodakondsus on pooltel.“
- 23 Nimetatud määruse artiklis 7 „*Forum necessitatis*“ on sätestatud:
- „Kui ükski liikmesriigi kohus ei ole artiklite 3, 4, 5 ja 6 alusel pädev, võivad liikmesriigi kohtud erandjuhul vaidluse menetlusse võtta, kui selles kolmandas riigis, kellega vaidlus on tihedalt seotud, ei ole võimalik menetlust mõistlikult algatada või läbi viia või selle läbiviimine osutub võimatuks.
- Vaidlus peab olema piisavalt seotud selle liikmesriigiga, kelle kohtu poole pöörduti.“

Hispaania õigus

- 24 Kohtuvõimu käsitleva 1. juuli 1985. aasta konstitutsioonilise seaduse 6/1985 (Ley Orgánica 6/1985 del Poder Judicial) (BOE nr 157, 2.7.1985, lk 20632), muudetud 21. juuli 2015. aasta konstitutsioonilise seadusega 7/2015 (Ley Orgánica 7/2015) (BOE nr 174, 22.7.2015, lk 61593), artikli 22 *quater* punktides c ja d on sätestatud:
- „Eespool nimetatud kriteeriumide puudumisel on Hispaania kohtud pädevad:
- [...]
- c) abikaasadevahelistes isiklike ja varasuhete, abielu tühistamise, lahusele ja abielulahutuse ning nende muudatuste asjades, tingimusel et ükski teine välisriigi kohus ei ole pädev, kui mõlema abikaasa harilik viibimiskoht on hagi esitamise ajal Hispaanias või kui nende viimane harilik viibimiskoht oli Hispaanias ja üks neist elab [veel] seal, või kui kostja harilik viibimiskoht on Hispaanias, või kui – vastastikusel kokkuleppel esitatud avalduse korral – üks abikaasast elab Hispaanias [...] või kui hageja on Hispaania kodanik ja tema harilik viibimiskoht on olnud Hispaanias vähemalt kuus kuud enne hagi esitamist, samuti siis, kui mõlemal abikaasal on Hispaania kodakondsus;
- d) põlvnemise ning vanema ja lapse suhete, lastekaitse ning vanemliku vastutuse asjades, kui lapse või alaealise harilik viibimiskoht on hagi esitamise ajal Hispaanias või kui hageja on Hispaania kodanik või tema harilik viibimiskoht on või on igal juhul vähemalt kuus kuud enne hagi esitamist olnud Hispaanias.“

25 Selle seaduse muudetud redaktsiooni artiklis 22 *octies* on sätestatud:

„1. Hispaania kohtutel puudub pädevus juhtudel, kus Hispaania seadustes ette nähtud kohtualluvuse eeskirjad sellist kohtualluvust ette ei näe;

[...]

3. [...] Hispaania kohtud ei saa siiski oma pädevusest loobuda või seda mitte tunnistada, kui vaidlusjuhtum on seotud Hispaaniaga ja kui juhtumiga seotud eri riikide kohtud on oma pädevusest loobunud. [...]“.

26 Tsiviilseadustiku (*Código Civil*) artiklis 40 on täpsustatud, et oma töö tõttu muus liikmesriigis kui Hispaanias elavate diplomaatide puhul, kellel on ekstraterritoriaalsuse õigus, loetakse elukohaks nende viimast elukohta Hispaania territooriumil.

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimused

27 MPA, kes on põhikohtuasjas kõne all olevate laste ema, ja LCDNMT, kes on nende isa, abiellusid 25. augustil 2010 Hispaania saatkonnas Guinea-Bissaus. Neil on kaks last, kes sündisid 10. oktoobril 2007 ja 30. juulil 2012 Hispaanias. Ema on Hispaania kodanik ja isa on Portugali kodanik. Lastel on Hispaania ja Portugali topeltkodakondsus.

28 Abikaasad elasid 2010. aasta augustist kuni 2015. aasta veebruarini Guinea-Bissaus ja kolisid seejärel Togosse. Faktiliselt lõppes kooselu 2018. aasta juulis. Sellest ajast alates elavad ema ja lapsed jätkuvalt ühises elukohas Togos ning isa elab ühes hotellis selles riigis.

29 Mõlemad abikaasad töötavad Euroopa Komisjonis ja on määratud liidu delegatsiooni Togos. Neil on lepinguliste töötajate kategooria ametikoht.

30 Ema esitas 6. märtsil 2019 Juzgado de Primera Instancia e Instrucción n° 2 de Manresale (Manresa esimese astme ja eeluurimiskohus nr 2, Hispaania) abielu lahutamise avalduse koos nõuetega, mis puudutavad paari alaealiste laste suhtes hooldusõiguse ja vanemliku vastutuse korra ja teostusviisi kindlaksmääramist, lastele elatise määramist ning Togos asuva pereeluaseme kasutusõigust.

31 Isa väitis, et Juzgado de Primera Instancia e Instrucción n° 2 de Manresal (Manresa esimese astme ja eeluurimiskohus nr 2) ei ole rahvusvahelist kohtualluvust.

32 See kohus tunnistas 9. septembri 2019. aasta määruses oma rahvusvahelise kohtualluvuse puudumist, kuna tema hinnangul ei olnud poolte harilik viibimiskoht Hispaanias.

33 Ema esitas eelotsusetaotluse esitanud kohtule määruskaebuse. Ta kinnitab, et teenistuskohariigis akrediteeritud liidu ametnikena on mõlemal abikaasal diplomaatiline staatus ning et selle staatuse annab vastuvõttev riik ja see laieneb alaealistele lastele. Ta väidab sellega seoses, et ta on kaitstud Viini konventsiooni artiklis 31 ette nähtud puutumatusena ja et tema nõuded ei kuulu nimetatud artiklis sätestatud erandite alla. Ema väidab, et määruste nr 2201/2003 ja nr 4/2009 kohaselt määratakse kohtualluvus abielulahutuse, vanemliku vastutuse ja elatise küsimustes kindlaks hariliku viibimiskoha alusel. Tsiviilseadustiku artikli 40 kohaselt aga ei ole tema harilik viibimiskoht mitte koht, kus ta töötab liidu lepingulise töötajana, vaid tema elukoht enne nimetatud staatuse saamist ehk Hispaania.

- 34 Ema tugineb ka määrusega nr 4/2009 tunnustatud *forum necessitatis*'ele ja kirjeldab Togo kohtute olukorda. Selleks esitab ta ÜRO Inimõiguste Nõukogu koostatud aruandeid. Ühes neist aruannetest on tuvastatud kohtunike asjakohase ja pideva koolituse puudumine ning inimõiguste rikkumise eest karistamatuse õhkkonna püsimine. Neist aruannetest teises väljendatakse ÜRO muret kohtuvõimu sõltumatuse, õigusemõistmise kättesaadavuse ja inimõiguste rikkumise eest karistamatuse pärast.
- 35 Isa omakorda kinnitab, et kumbki abikaasa ei täida oma liikmesriigi, st Hispaania Kuningriigi ja Portugali Vabariigi heaks diplomaatilisi ülesandeid, vaid nad töötavad lepinguliste töötajatena liidu delegatsioonis Togos. Ta märgib sellega seoses, et neile antud reisiluba ei ole diplomaatiline pass, vaid ohutu läbipääsu või reisidokument, mis kehtib üksnes kolmandate riikide territooriumil. Lisaks ei ole kohaldatav mitte Viini konventsioon, vaid privileegide ja immunitetide protokoll. Viimast kohaldatakse siiski ainult liidu institutsioonide ametnike ja teenistujate toimingutele nende ametlikus staatuses niisuguste ametnike ja teenistujatena, mistõttu ei takista see käesoleval juhul Togo kohtute pädevust ega muuda vajalikuks *forum necessitatis*'e kohaldamist.
- 36 Eelotsusetaotluse esitanud kohtu sõnul puudub mõiste „abikaasade harilik viibimiskoht“ kohta kohtupraktika, mis võimaldaks kindlaks määrata kohtualluvuse abielulahutuse asjades, ja puudub ka kohtupraktika mõiste „alaealiste laste harilik elukoht“ kohta põhikohtuasjas käsitletavas olukorras, mistõttu peab ta kindlaks tegema diplomaatilise või sarnase staatuse mõju, nagu isikute puhul, kes täidavad liidu heaks töötavate ametnike või teenistujate ülesandeid ja kes on nende ülesannete täitmiseks lähetatud kolmandatesse riikidesse. Abielulahutust taotlevate abikaasade hariliku viibimiskoha hindamisel märgib eelotsusetaotluse esitanud kohus, et lepingulistel töötajatel on oma teenistuskohariigis liidu diplomaatiliste teenistujate staatus, kuid liikmesriikides käsitatakse neid üksnes liidu teenistujatena. Lisaks märgib kohus, et tal on vaja kindlaks teha abikaasade Togos viibimise kestus, tavapärasus ja stabiilsus ning et tähelepanuta ei saa jätta asjaolu, et nende füüsiline kohalolek selles kolmandas riigis on tingitud ülesannete täitmisest liidu nimel.
- 37 Neil asjaoludel otsustas Audiencia Provincial de Barcelona (Barcelona provintsikohus, Hispaania) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:
1. Kuidas tuleb tõlgendada määruse [nr 2201/2003] artiklis 3 ja määruse [nr 4/2009] artiklis 3 sätestatud mõistet „harilik viibimiskoht“ liikmesriigi kodanike puhul, kes oma tööülesannete tõttu, mida nad täidavad liidu lepinguliste töötajatena, elavad kolmandas riigis, kus neil on liidu diplomaatiliste töötajate staatus, kui nende elamine selles riigis on seotud nende ülesannete täitmisega liidu teenistuses?
 2. Kui määruse nr 2201/2003 artikli 3 ja määruse nr 4/2009 artikli 3 kohaldamisel sõltub abikaasade hariliku viibimiskoha kindlaksmääramine nende kui liidu lepinguliste töötajate staatusest kolmandas riigis, siis kuidas mõjutab see alaealiste laste hariliku viibimiskoha kindlaksmääramist määruse nr 2201/2003 artikli 8 tähenduses?
 3. Kas juhul, kui leitakse, et laste harilik viibimiskoht ei ole kolmandas riigis, võib hariliku viibimiskoha kindlaksmääramisel vastavalt määruse nr 2201/2003 artiklile 8 võtta arvesse seost, mis tuleneb ema kodakondsusest, elukohast Hispaanias enne abielu sõlmimist, alaealiste laste Hispaania kodakondsusest ja asjaolust, et lapsed on sündinud Hispaanias?

4. Kui tuvastatakse, et vanemate ja alaealiste laste harilik viibimiskoht ei ole liikmesriigis, ning võttes arvesse asjaolu, et nõuete rahuldamine ei kuulu määruse nr 2201/2003 alusel ühegi teise liikmesriigi kohtualluvusse, siis kas asjaolu, et kostja on liikmesriigi kodanik, takistab kohaldamast määruse nr 2201/2003 artiklites 7 ja 14 ette nähtud klauslit, mis käsitleb kohtualluvust muudel juhtudel?
5. Kui tuvastatakse, et vanemate ja alaealiste laste harilik viibimiskoht ei ole liikmesriigis, siis kuidas tuleb laste elatise kindlaksmääramisel tõlgendada määruse nr 4/2009 artiklis 7 nimetatud *forum necessitatis*'t? Eelkõige, millised on vajalikud tingimused, et asuda seisukohale, et kolmandas riigis, kellega vaidlus on tihedalt seotud (käesoleval juhul Togo), ei ole võimalik menetlust mõistlikult algatada või läbi viia või selle läbiviimine osutub võimatuks? Kas pool peab tõendama, et ta on asjatult algatanud või püüdnud algatada menetlust selles liikmesriigis? Kas ühe vaidluspoole kodakondsus kujutab endast piisavat seost [asja menetleva kohtu] liikmesriigiga?
6. Kas niisugusel juhul nagu käesolev, kus abikaasadel on tugevad sidemed liikmesriikidega (kodakondsus, varasem elukoht), on [harta] artikliga 47 vastuolus see, et nende määruste kohaldamisel ei määrata ühtki pädevat liikmesriiki?“

Menetlus Euroopa Kohtus

- 38 Eelotsusetaotluse esitanud kohus esitas taotluse lahendada käesolev eelotsusetaotlus Euroopa Kohtu kodukorra artikli 107 alusel kiirmenetluses.
- 39 Euroopa Kohus otsustas 19. oktoobril 2020 ettekandja-kohtuniku ettepaneku põhjal ja pärast kohtujuristi ärakuulamist jätta see taotlus rahuldamata, kuna kodukorra artikli 107 lõikes 2 ette nähtud tingimused ei ole täidetud.

Eelotsuse küsimuste analüüs

Esimene küsimus

- 40 Oma esimese küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punkti a ja määruse nr 4/2009 artikli 3 punkte a ja b tuleb tõlgendada nii, et hariliku viibimiskoha kindlaksmääramisel nende sätete tähenduses võib olla määrav tegur see, et asjaomased abikaasad on liidu lepingulised töötajad, kes on määratud liidu delegatsiooni kolmandas riigis ja kelle kohta väidetakse, et neil on selles kolmandas riigis diplomaatiline staatus.
- 41 Mis puudutab esimesena määruse nr 2201/2003 artikli 3 tõlgendamist, siis tuleb märkida, et selles sättes on kehtestatud üldised kohtualluvuse kriteeriumid abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamise puhul. Need objektiivsed, alternatiivsed ja välistavat laadi kriteeriumid lähtuvad vajadusest õigusnormide järele, mis oleksid kohandatud abielu lahutamiseiga kaasnevate vaidluste spetsiifilistele vajadustele (vt selle kohta 25. novembri 2021. aasta kohtuotsus IB (abikaasa harilik viibimiskoht – lahusus), C-289/20, EU:C:2021:955, punkt 32 ja seal viidatud kohtupraktika).

- 42 Mõiste „harilik viibimiskoht“ sisaldub kuues määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punktis a ette nähtud kohtualluvuse aluses. Seega annab see säte abielu lahutamise seotud küsimuste lahendamise mittehierarhiliselt selle liikmesriigi kohtute alluvusse, mille territooriumil on vastavalt asjaoludele abikaasade või ühe abikaasa tegelik või endine elukoht.
- 43 Sellega seoses tuleb tõdeda, et määruses nr 2201/2003 ei ole määratletud mõistet „harilik viibimiskoht“, täpsemalt abikaasa harilikku viibimiskohta selle määruse artikli 3 lõike 1 punkti a tähenduses. Kuna puudub niisugune määratlus või selge viide liikmesriigi õigusele selle mõiste tähenduse ja ulatuse kindlaksmääramiseks, siis tuleb sellele anda autonoomne ja ühetaoline tõlgendus, võttes arvesse seda mõistet sisaldavate sätete konteksti ja selle määruse eesmärki (vt selle kohta 25. novembri 2021. aasta kohtuotsus IB (abikaasa harilik viibimiskoht – lahutus), C-289/20, EU:C:2021:955, punktid 38 ja 39).
- 44 Euroopa Kohus on juba otsustanud, et määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punkti a tõlgendamisel tuleb võtta arvesse, et mõistet „harilik viibimiskoht“ iseloomustab põhimõtteliselt kaks elementi: esiteks huvitatud isiku tahe luua oma huvide alaline kese konkreetsetes kohas ja teiseks asjaomase liikmesriigi territooriumil piisavalt stabiilne viibimine (25. novembri 2021. aasta kohtuotsus IB (abikaasa harilik viibimiskoht – lahutus), C-289/20, EU:C:2021:955, punkt 57), kuna abikaasal saab konkreetsetel ajahetkel olla vaid üks harilik viibimiskoht nimetatud sätte tähenduses (vt selle kohta 25. novembri 2021. aasta kohtuotsus IB (abikaasa harilik viibimiskoht – lahutus), C-289/20, EU:C:2021:955, punkt 51).
- 45 Mis puudutab teisenäe määruse nr 4/2009 artikli 3 tõlgendamist, siis nähtub selle artikli sõnastusest „Üldsätted“, et selles on ette nähtud üldised kriteeriumid kohtualluvuse kindlaksmääramiseks liikmesriigi kohtutes, mis lahendavad ülalpidamiskohustuste asju. Need kriteeriumid on alternatiivsed, nagu seda näitab sidesõna „või“ pärast iga kriteeriumi (5. septembri 2019. aasta kohtuotsus R (kohtualluvus vanemlikku vastutust ja ülalpidamiskohustust puudutavas asjas), C-468/18, EU:C:2019:666, punkt 29 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 46 Niisiis annab määruse nr 4/2009 artikkel 3 võimaluse esitada ülalpidamiskohustust käsitlev nõue erinevate kohtualluvuse aluste põhjal, eelkõige kas selle riigi kohtule, kus on kostja harilik viibimiskoht vastavalt nimetatud artikli 3 punktile a, või selle riigi kohtule, kus on õigustatud isiku enda harilik viibimiskoht vastavalt nimetatud artikli punktile b (vt selle kohta 17. septembri 2020. aasta kohtuotsus Landkreis Harburg (elatisnõude üleminek avalik-õiguslikule asutusele), C-540/19, EU:C:2020:732, punkt 30 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 47 Kuna määruses nr 4/2009 ei ole kuidagi määratletud mõistet „harilik viibimiskoht“ selle artikli 3 punktide a ja b tähenduses, siis tuleb sellele anda autonoomne ja ühetaoline tõlgendus vastavalt käesoleva kohtuotsuse punktis 43 mainitud põhimõtetele.
- 48 Sellega seoses tuleb esiteks märkida, et määruses nr 4/2009 ette nähtud kohtualluvuse eeskirjade eesmärk ei ole mitte ainult tagada ülalpidamist saama õigustatud isiku, keda peetakse tavaliselt nõrgemaks pooleks, ja pädeva kohtu lähedus, vaid ka tagada korrakohane õigusemõistmine nii kohtusüsteemi optimeerimise seisukohast kui ka arvestades poolte – olgu siis tegemist hageja või kostjaga – huvide, milleks on eelkõige lihtsam kohtusse pöördumise võimalus ja kohtualluvuseeskirjade ennustatavus (vt selle kohta 4. juuni 2020. aasta kohtuotsus FX (vastuväide elatisnõude täitmisele), C-41/19, EU:C:2020:425, punkt 40 ja seal viidatud kohtupraktika).

- 49 Teiseks, nagu nähtub eelkõige määruse nr 4/2009 põhjendusest 8 ja nagu Euroopa Kohus on juba märkinud, on see määrus tihedalt seotud Haagi protokolliga ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatava õiguse kohta (5. septembri 2019. aasta kohtuotsus R (kohtualluvus vanemlikku vastutust ja ülalpidamiskohustust puudutavas asjas), C-468/18, EU:C:2019:666, punkt 46 ja seal viidatud kohtupraktika). Selle protokolliga artikli 3 kohaselt aga reguleerib ülalpidamiskohustusi põhimõtteliselt ülalpidamist saama õigustatud isiku hariliku viibimiskoha õigus, kuna niisugune riigis viibimine eeldab piisavat stabiilsust, välja arvatud ajutine või juhuslik viibimine (vt selle kohta 12. mai 2022. aasta kohtuotsus W. J. (ülalpidamist saama õigustatud isiku hariliku viibimiskoha muutmise), C-644/20, EU:C:2022:371, punkt 63).
- 50 See säte peegeldab nimetatud protokolliga aluseks olevat kollisiooninormide süsteemi, kuna niisuguse süsteemi eesmärk on tagada kohaldatava õiguse ettenähtavus, tagades, et niimoodi kindlaks määratud õigusel ei puudu piisav seos kõnealuse perekondliku olukorraga, arvestades, et ülalpidamist saama õigustatud isiku hariliku viibimiskoha õiguseks loetakse põhimõtteliselt õigust, millel on kõige tihedam seos tema olukorraga ja mis võib kõige paremini reguleerida konkreetseid probleeme, mis võivad ülalpidamist saama õigustatud isikul ette tulla (12. mai 2022. aasta kohtuotsus W. J. (ülalpidamist saama õigustatud isiku hariliku viibimiskoha muutmise), C-644/20, EU:C:2022:371, punkt 64 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 51 Selle seose peamine eelis on see, et selle alusel määratakse kindlaks ülalpidamiskohustuse olemasolu ja suurus, võttes arvesse õiguslikke ja faktilisi asjaolusid selle riigi sotsiaalses keskkonnas, kus õigustatud isik elab ja peamiselt tegutseb. Kuna ülalpidamist saama õigustatud isik kasutab oma elatismakseid elamiskulude katteks, tuleb hinnata konkreetset probleemi, mis tekib seoses konkreetse ühiskonnaga, nimelt sellega, kus ülalpidamist saama õigustatud isik elab ja hakkab elama (vt selle kohta 12. mai 2022. aasta kohtuotsus W. J. (ülalpidamist saama õigustatud isiku hariliku viibimiskoha muutmise), C-644/20, EU:C:2022:371, punkt 65).
- 52 Seega on õigustatud asuda seisukohale, et seda eesmärki arvestades on ülalpidamist saama õigustatud isiku harilik viibimiskoht koht, kus on faktiliselt tema elu harilik kese, võttes arvesse tema perekondlikku ja sotsiaalset keskkonda, eelkõige kui tegemist on alaealise lapsega (vt selle kohta 12. mai 2022. aasta kohtuotsus W. J. (ülalpidamist saama õigustatud isiku hariliku viibimiskoha muutmise), C-644/20, EU:C:2022:371, punkt 66).
- 53 Arvestades neid kaalutlusi ja asjaolu, et määruse nr 4/2009 artikli 3 punktid a ja b ning Haagi protokolliga artikkel 3 põhinevad ühtsel ühendaval teguril, nimelt huvitatud isiku hariliku viibimiskohal, ja neil on tihedad seosed, on õigustatud, et selle teguri määramine juhindub samadest põhimõtetest ning mõlemas õigusaktis iseloomustavad seda samad elemendid. Isegi kui elatist taotleva isiku, elatist saama õigustatud isiku või vajaduse korral kohustatud isiku hariliku viibimiskoha konkreetne hindamine sõltub iga üksikjuhtumi asjaoludest, mis võivad varieeruda eelkõige sõltuvalt huvitatud isiku vanusest ja keskkonnast, on loogiline, et mõistet „harilik viibimiskoht“ määruse nr 4/2009 artikli 3 punkti a ja punkti b tähenduses iseloomustab esiteks asjaomase isiku tahe luua oma huvide alaline kese konkreetsetes kohas ja teiseks asjaomase liikmesriigi territooriumil piisavalt stabiilne viibimine.
- 54 Käesoleval juhul nähtub eelotsusetaotlusest, et põhikohtuasjas kõne all olevad abikaasad abiellusid Hispaania saatkonnas Guinea-Bissaus 2010. aasta augustis ning elasid selles riigis augustist 2010 kuni veebruarini 2015, mil nad kolisid Togosse, mis on riik, kus nemad ja nende kaks last elavad, vaatamata nende faktilisele lahuselule alates juulist 2018.

- 55 Seevastu ei nähtu eelotsusetaotluse esitanud kohtu edastatud teabest kuidagi, et põhikohtuasjas kõne all olevate laste isa, kellel on Portugali kodakondsus, viibiks harilikult selle kohtu asukohaliikmesriigis, st Hispaania Kuningriigis, üksi või kooselus nende ühiste laste emaga. Viimane, kes on Hispaania kodanik ja kes esitas abielu lahutamise avalduse selle liikmesriigi kohtutele, väidab omalt poolt, et ta säilitas oma hariliku viibimiskoha nimetatud liikmesriigi territooriumil, hoolimata asjaolust, et ta töötab liidu lepingulise töötajana kolmandate riikide territooriumil vähemalt alates augustist 2010 ja täpsemalt Togos alates veebruarist 2015 ning elab sellest ajast alates selles kolmandas riigis koos oma lastega.
- 56 Võttes aga arvesse neid asjaolusid ja kahte käesoleva kohtuotsuse punktis 44 nimetatud tunnust, mis iseloomustavad mõistet „harilik viibimiskoht“ määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punkti a tähenduses, siis näib, et kui eelotsusetaotluse esitanud kohtu poolt kõiki konkreetse juhtumi faktilisi asjaolusid arvestades läbi viidud põhjalikul kontrollimisel ei ilmne teisiti (vt selle kohta 25. novembri 2021. aasta kohtuotsus IB (abikaasa harilik viibimiskoht – lahutus), C-289/20, EU:C:2021:955, punkt 52), ei viibi põhikohtuasjas kõne all olevad abikaasad harilikult selle liikmesriigi territooriumil, kus asub abielu lahutamise avaldust menetlev kohus.
- 57 Nimelt, esiteks – arvates vajaduse korral välja puhkuseperioodid või laste sünd, mis üldjuhul vastavad juhuslikele ja ajutistele katkestustele nende tavapärasel elus (vt analoogia alusel 28. juuni 2018. aasta kohtuotsus HR, C-512/17, EU:C:2018:513, punkt 51) – on põhikohtuasjas kõne all olevad abikaasad viibinud füüsiliselt Hispaania Kuningriigi territooriumilt alaliselt eemal alates vähemalt augustist 2010. On selge, et pärast abikaasade lahkuminekut ei kolinud põhikohtuasjas kõne all olev abikaasa elama selle liikmesriigi territooriumile, kus asub abielu lahutamise avaldust menetlev kohus. Eelkõige ei võimalda ükski tõend kohtutoimikus tuvastada, et see abikaasa oleks elanud nimetatud liikmesriigi territooriumil, mille kodanik ta on, kuus kuud vahetult enne tema abielu lahutamise avaldust, nagu on ette nähtud määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punkti a kuuendas taandes.
- 58 Neil asjaoludel ei ilmne, et eelotsusetaotluse esitanud kohtu asukoha liikmesriigi territooriumil piisavalt stabiilse viibimise nõue, mida on mainitud käesoleva kohtuotsuse punktis 44, oleks käesoleval juhul täidetud. Mis puudutab asjaolu, et põhikohtuasjas kõne all olevate abikaasade viibimine Togos liidu lepinguliste töötajatena – kes on tähtajatult määratud liidu delegatsiooni selles kolmandas riigis vastavalt teenistustingimuste artikli 85 lõikele 1, mida kohaldatakse teenistustingimuste artiklis 3a viidatud lepingulistele töötajatele, kellele ei laiene rotatsioon institutsiooni asukohta Brüsselis – on otseselt seotud nende tööülesannete täitmisega, siis tuleb täpsustada, et see asjaolu iseenesest ei saa takistada seda viibimist käsitamast stabiilsena (vt analoogia alusel 28. juuni 2018. aasta kohtuotsus HR, C-512/17, EU:C:2018:513, punktid 12 ja 47) ega võimaldada asuda seisukohale, et huvitatud isikute füüsiline eemalviibimine selle liikmesriigi territooriumilt, kus asub abielu lahutamise avaldust menetlev kohus, oleks käesoleval juhul puhtalt ajutine või juhuslik.
- 59 Teiseks ei nähtu ühestki toimikus olevast tõendist, et põhikohtuasjas kõne all olevad abikaasad või vähemalt üks neist oleks vaatamata nende mitu aastat kestnud pidevale füüsilisele eemalviibimisele Hispaania Kuningriigi territooriumilt, otsustanud luua oma huvide alaline või harilik kese selles liikmesriigis. Isegi kui üks abikaasadest oli avaldanud soovi asuda tulevikus elama Hispaaniasse, ilmneb eelotsusetaotlusest siiski – nagu on täpsustatud käesoleva kohtuotsuse punktis 57 –, et vaatamata nende faktilisele lahuselule alates juulist 2018, ei ole kumbki põhikohtuasjas kõne all olev abikaasa Togost lahkunud. Pealegi, nagu kohtujurist oma ettepaneku punktis 50 sisuliselt märkis, kuna ametikohtadele niisugustes liidu delegatsioonides

nagu Togos kandideerivad neid kohti soovivad ametnikud ja teenistujad vabatahtlikult, siis näib olevat kaheldav, et need abikaasad kavatsesid pärast nende faktilist lahuselu tegelikult Togost lahkuda, et viia oma harilik viibimiskoht üle Hispaania Kuningriigi territooriumile.

- 60 Käesoleval juhul näib, et sisuliselt tuleb anda samasugune hinnang kostja või ülalpidamist saama õigustatud isiku harilikule viibimiskohale määruse nr 4/2009 artikli 3 punkti a ja artikli 3 punkti b tähenduses, kuna – kui eelotsusetaotluse esitanud kohtu põhjalikul kontrollimisel ei ilmne teisiti – miski ei näi viitavat sellele, et huvitatud isikud oleksid viinud oma hariliku viibimiskoha üle Hispaania Kuningriigi territooriumile.
- 61 Neid kaalutlusi ei sea kahtluse alla Hispaania valitsuse argument, mis on pealegi esitatud üksnes määruse nr 2201/2003 tõlgendamise kohta ja mille kohaselt on põhikohtuasjas kõne all olevatel abikaasadel liidu delegatsioonis Togos töötavate lepinguliste töötajate staatuse tõttu diplomaatiline staatus selles kolmandas riigis ning neil oleks seega Viini konventsiooni artikli 31 lõike 1 alusel puutumatus asukohariigi tsiviilkohtutes, mis selle valitsuse sõnul peaks tsiviilseadustiku artikli 40 kohaselt tooma kaasa selle liikmesriigi, kus nendel teenistujatel ei ole niisugust diplomaatilist saatust, ehk käesoleval juhul Hispaania Kuningriigi kohtute kohtualluvuse tunnustamise.
- 62 Nimelt, isegi kui see väide on õige, ei mõjuta see siiski mõiste „harilik viibimiskoht“ tõlgendust määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punkti a ja määruse nr 4/2009 artikli 3 punktide a ja b tähenduses, kuna nende sätete kohaselt võib asja menetlev kohus tunnistada oma kohtualluvust üksnes juhul, kui abikaasadel koos või eraldi ja/või nende lastel kui määruse nr 4/2009 artikli 3 punkti b kohaselt ülalpidamist saama õigustatud isikutel on harilik viibimiskoht selle kohtu asukoha liikmesriigi territooriumil, kuna niisugune harilik viibimiskoht vastab käesoleva kohtuotsuse punktides 44 ja 53 mainitud kriteeriumidele.
- 63 Asjaolust, et niisugune harilik viibimiskoht ei ole liikmesriigis, kus asub asja menetlev kohus, piisab aga, et tuvastada selle kohtu kohtualluvuse puudumist määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punkti a ja määruse nr 4/2009 artikli 3 punktide a ja b alusel, sõltumata küsimusest, kas põhikohtuasjas kõne all olevatel abikaasadel ja nende lastel on Togos võimalik puutumatus selle kolmanda riigi tsiviilkohtutes.
- 64 Ühtegi vastupidist argumenti ei saa tuletada ka määruse nr 2201/2003 põhjendusest 14, millele Hispaania valitsus samuti tugineb, mistõttu juhul, kui selle määruse alusel pädev kohus ei saa oma kohtualluvust teostada rahvusvahelise õigusega kooskõlas oleva diplomaatilise puutumatus tõttu, tuleb kohtualluvus kindlaks määrata liikmesriigis, kus asjaomasel isikul ei ole mingit immuniteti vastavalt selle liikmesriigi õigusele.
- 65 Nimelt, nagu komisjon õigesti väitis, peetakse selles põhjenduses silmas olukorda, kus liikmesriigi kohus, kellel on küll kohtualluvus määruse nr 2201/2003 sätete alusel, ei saa seda kohtualluvust teostada diplomaatilise puutumatus olemasolu tõttu. On aga selge, et põhikohtuasjas ei ole ei abikaasadel ega nende lastel üheski liikmesriigis diplomaatilist puutumatus. Täpsemalt tuleneb privileegide ja immunitetide protokollis artikli 11 punktist a, et liidu ametnikel ja muudel teenistujatel on liikmesriikide territooriumil kohtulik puutumatus üksnes „oma ametikohustuste täitmisel“, st liidule usaldatud ülesande raames tehtud tegude suhtes (30. novembri 2021. aasta kohtuotsus LR Ğenerälprokuratūra, C-3/20, EU:C:2021:969, punkt 56 ja seal viidatud kohtupraktika). Sellest järeldub, nagu kinnitab ka personalieeskirjade artikkel 23, et niisugune kohtulik puutumatus ei hõlma hagnosisid, mille ese puudutab isiklikke suhteid, nagu abikaasadevahelised abieluasjade, vanemliku vastutuse või laste ülalpidamiskohustusega seotud

nõuded, mis oma olemuselt ei ole seotud puutumatus omava isiku ülesannete täitmisega liidu institutsioonis, kuhu ta kuulub (vt selle kohta 11. juuli 1968. aasta kohtuotsus Sayag ja Zurich, 5/68, EU:C:1968:42, lk 585).

- 66 Kõiki eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb esimesele küsimusele vastata, et määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punkti a ning määruse nr 4/2009 artikli 3 punkte a ja b tuleb tõlgendada nii, et hariliku viibimiskoha kindlaksmääramisel nende sätete tähenduses ei saa olla määrav tegur see, et asjaomased abikaasad on liidu lepingulised töötajad, kes on määratud liidu delegatsiooni kolmandas riigis ja kelle kohta väidetakse, et neil on selles kolmandas riigis diplomaatiline staatus.

Teine küsimus

- 67 Teise küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kui abikaasade hariliku viibimiskoha kindlaksmääramine sõltub nende kui liidu lepinguliste töötajate staatusest, kes on määratud liidu delegatsiooni kolmandas riigis, siis kuidas mõjutab see olukord alaealiste laste hariliku viibimiskoha kindlaksmääramist määruse nr 2201/2003 artikli 8 tähenduses.
- 68 Arvestades esimesele küsimusele antud vastust, ei ole teisele küsimusele vaja vastata.

Kolmas küsimus

- 69 Kolmanda küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas määruse nr 2201/2003 artikli 8 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et lapse hariliku viibimiskoha kindlaksmääramisel tuleb võtta arvesse seost, mis tuleneb ema kodakondsusest ja enne abielu sõlmimist ema elukohast selles liikmesriigis, kus asub vanemliku vastutuse nõuet lahendav kohus, või ka asjaolu, et alaealised lapsed on sündinud selles liikmesriigis ja neil on selle liikmesriigi kodakondsus.
- 70 Määruse nr 2201/2003 artikli 8 lõike 1 kohaselt määratakse liikmesriigi kohtute pädevus vanemliku vastutuse asjus lapse suhtes kindlaks lapse hariliku viibimiskoha kriteeriumi alusel sellele kohtule hagi esitamise ajal.
- 71 Sellega seoses on Euroopa Kohus korduvalt otsustanud, et lapse hariliku viibimiskoha puhul on tegemist liidu õiguse autonoomse mõistega, mida tõlgendades tuleb arvestada seda mõistet sisaldavate sätete konteksti ja määruse nr 2201/2003 eesmärgi, eriti selle põhjendusest 12 tulenevat eesmärki kujundada nimetatud määrusega kehtestatud kohtualluvuse alused lapse parimaid huve silmas pidades, eeskätt läheduskriteeriumi põhjal (28. juuni 2018. aasta kohtuotsus HR, C-512/17, EU:C:2018:513, punkt 40 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 72 Euroopa Kohtu praktika kohaselt tuleb lapse harilik viibimiskoht kindlaks määrata iga konkreetse üksikjuhtumi korral kõigi konkreetsete faktiliste asjaolude põhjal. Lisaks lapse füüsilisele viibimisele liikmesriigis tuleb arvesse võtta ka muid tegureid, millest võib ilmned, et lapse viibimine liikmesriigis ei ole üksnes ajutist või juhuslikku laadi ning et lapse viibimiskoht näitab teatud integratsiooni sotsiaalsesse ja perekondlikku keskkonda (28. juuni 2018. aasta kohtuotsus HR, C-512/17, EU:C:2018:513, punkt 41 ja seal viidatud kohtupraktika), mis vastab kohale, kus faktiliselt on tema elu kese (28. juuni 2018. aasta kohtuotsus HR, C-512/17, EU:C:2018:513, punkt 42).

- 73 Nende tegurite hulgas on lapse asjaomase liikmesriigi territooriumil viibimise kestus, regulaarsus, tingimused ja põhjused ning tema kodakondsus ja erinevad asjasse puutuvad tegurid olenevalt konkreetse lapse vanusest (8. juuni 2017. aasta kohtuotsus OL, C-111/17 PPU, EU:C:2017:436, punkt 44 ja seal viidatud kohtupraktika). Olulised on ka lapse kooliskäimise koht ja tingimused ning samuti lapse perekondlikud ja sotsiaalsed suhted asjaomasel liikmesriigis (vt selle kohta 28. juuni 2018. aasta kohtuotsus HR, C-512/17, EU:C:2018:513, punkt 43).
- 74 Mis puudutab vanemate kavatsust asuda koos lapsega elama konkreetsesse kohta, siis on Euroopa Kohus möönnud, et ka seda asjaolu võib arvesse võtta, kui see kavatsus väljub teatud aktiivsetes meetmetes, nagu vastuvõtvast liikmesriigis elukoha ostmine või üürimine (vt selle kohta 28. juuni 2018. aasta kohtuotsus HR, C-512/17, EU:C:2018:513, punkt 46 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 75 Sellest järeldub, nagu ka kohtujurist oma ettepaneku punktis 72 sisuliselt märkis, et lapse hariliku viibimiskoha kindlaksmääramine konkreetses liikmesriigis määruse nr 2201/2003 artikli 8 lõike 1 tähenduses eeldab vähemalt seda, et asjaomane laps on füüsiliselt selles liikmesriigis viibinud ning et täiendavatest teguritest, mida võib arvesse võtta, ilmneb, et lapse viibimine liikmesriigis ei ole mingil juhul ajutist või juhuslikku laadi ning et see näitab lapse teatavat integratsiooni sotsiaalsesse ja perekondlikku keskkonda.
- 76 Järelikult ei saa põhikohtuasjas alaealiste laste hariliku viibimiskoha kindlaksmääramisel määruse nr 2201/2003 artikli 8 lõike 1 tähenduses võtta arvesse seost, mis tuleneb laste ema kodakondsusest ja elukohast Hispaanias enne abielu sõlmimist ja laste sündi, mis ei ole sel eesmärgil asjakohased.
- 77 Seevastu põhikohtuasjas kõne all olevate alaealiste laste Hispaania kodakondsus ja asjaolu, et lapsed on sündinud Hispaanias, võivad olla asjakohased tegurid, olemata siiski määravad. Nimelt asjaolu, et laps on kõnealusest liikmesriigist pärit ning ta jagab selle liikmesriigi kultuuri ühe oma vanemaga, ei ole selle lapse hariliku viibimiskoha tuvastamisel määrava tähtsusega (vt selle kohta 28. juuni 2018. aasta kohtuotsus HR, C-512/17, EU:C:2018:513, punkt 52). See järeldus kehtib seda enam, kui – nagu põhikohtuasjas – miski ei tõenda, et asjaomased lapsed oleksid mittejuhuslikul viisil viibinud füüsiliselt selle liikmesriigi territooriumil, kus asub asja menetlev kohus, ning nende vanust arvestades oleksid nad seal teataval määral integreerunud eelkõige kooli-, sotsiaal- ja perekondlikku keskkonda.
- 78 Seega tuleb kolmandale küsimusele vastata, et määruse nr 2201/2003 artikli 8 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et lapse hariliku viibimiskoha kindlaksmääramisel ei ole asjakohane see seos, mis tuleneb ema kodakondsusest ja enne abielu sõlmimist ema elukohast selles liikmesriigis, kus asub vanemliku vastutuse nõuet lahendav kohus, samas kui asjaolu, et alaealsed lapsed on sündinud selles liikmesriigis ja neil on selle liikmesriigi kodakondsus, on ebapiisav.

Neljas küsimus

- 79 Neljanda küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas juhul, kui määruse nr 2201/2003 artiklite 3–5 alusel ei kuulu abielulahutuse avalduse lahendamise ja selle määruse artiklite 8–13 alusel ei kuulu vanemlikku vastutust käsitleva nõude lahendamise ühegi liikmesriigi kohtu alluvusse, tuleb nimetatud määruse artikleid 7 ja 14 tõlgendada nii, et asjaolu, et põhikohtuasja kostja on mõne teise liikmesriigi kodanik kui see, kus asub asja menetlev kohus, takistab selle kohtu kohtualluvuse alusena kohaldamast määruse nr 2201/2003 artiklites 7 ja 14 ette nähtud klauslit, mis käsitleb kohtualluvust muudel juhtudel.

- 80 Kõigepealt tuleb märkida, et kui määruse nr 2201/2003 artikkel 7 „Kohtualluvus muudel juhtudel“ kuulub määruse II peatüki 1. jakku „Abielulahutus, lahuse lu ja abielu kehtetuks tunnistamine“, siis määruse artikkel 14, mille pealkiri on samuti „Kohtualluvus muudel juhtudel“, kuulub sama peatüki 2. jao „Vanemlik vastutus“ sätete hulka. Sellest tuleneb, et kuna määruse nr 2201/2003 artiklid 7 ja 14 käsitlevad kohtualluvust muudel juhtudel vastavalt seoses abielu lahutamise ja laste vanemliku vastutusega, tuleb neid kahte kohtualluvuse korda käsitleda järgemööda.
- 81 Mis puudutab esiteks kohtualluvust muudel juhtudel seoses abielu lahutamise ja, siis tuleneb määruse nr 2201/2003 artikli 7 lõike 1 sõnastusest, et ainult juhul, kui ükski liikmesriigi kohus ei ole selle määruse artiklite 3–5 kohaselt pädev, määratakse kohtualluvus igas liikmesriigis kindlaks riigisiseste õigusaktide alusel.
- 82 Kuigi – nagu kohtujurist oma ettepaneku punktis 81 sisuliselt märkis – see säte eraldiseisvalt näib võimaldavat abikaasadele, kelle harilik viibimiskoht ei ole liikmesriigis ja kes on eri kodakondsusega, riigisiseste kohtualluvuse eeskirjade alusel subsidiaarset kohtualluvust, tuleb selle sätte kohaldamisala siiski tõlgendada määruse nr 2201/2003 artiklit 6 arvesse võttes.
- 83 Määruse artiklis 6 „Artiklite 3, 4 ja 5 kohane erandlik kohtualluvus“ on sätestatud, et „abikaasat, kelle [harilik viibimiskoht] on liikmesriigis, või [...] kes on liikmesriigi kodanik [...], võib teises liikmesriigis kohtusse kaevata üksnes kooskõlas artiklitega 3, 4 ja 5“.
- 84 Artikli 6 kohaselt võib kostjat, kelle harilik viibimiskoht on liikmesriigis või kes on mõne liikmesriigi kodanik, kaevata määruse nr 2201/2003 artiklites 3–5 määratletud kohtualluvuse erandlikkust silmas pidades teises liikmesriigis kohtusse üksnes nende sätete alusel ja jättes seega välja riigisisese õiguse sätestatud kohtualluvuse eeskirjad (29. novembri 2007. aasta kohtuotsus *Sundelind Lopez*, C-68/07, EU:C:2007:740, punkt 22).
- 85 Sellest tuleneb, et kui liikmesriigi kohus ei ole määruse nr 2201/2003 artiklite 3–5 kohaselt pädev lahendama abielu lahutamise avaldust, takistab selle määruse artikkel 6 sellel kohtul tunnistada oma pädevust vastavalt riigisisese õiguse ette nähtud eeskirjadele, mis käsitlevad kohtualluvust muudel juhtudel, vastavalt nimetatud määruse artikli 7 lõikele 1, kui kostja on muu liikmesriigi kodanik kui see, kus asub nimetatud kohus.
- 86 Käesoleval juhul on abikaasal, kes on Hispaania kohtutes abielu lahutamise asjas kostja, Portugali kodakondsus, mistõttu arvestades eelotsusetaotluse esitanud kohtu edastatud teavet, ja kui eelotsusetaotluse esitanud kohtu põhjalikumal kontrollimisel ei ilmne teisiti, ei ole põhikohtuasjas kõne all olevate abikaasade harilik viibimiskoht mõne liikmesriigi territooriumil, eelkõige liikmesriigi, kus asub see kohus. Järelikult, kui eelotsusetaotluse esitanud kohus ei saa määruse nr 2201/2003 artiklite 3–5 alusel tunnistada oma pädevust lahendada niisugust asja, ei luba selle määruse artikli 7 lõige 1 tal võtta oma pädevuse aluseks riigisisese õiguse ette nähtud eeskirju, mis käsitlevad kohtualluvust muudel juhtudel, kuna nimetatud määruse artikli 6 punkt b takistab põhikohtuasja kostjat, kes on muu liikmesriigi kodanik kui see, kus asub see kohus, sellesse kohtusse kaevata.
- 87 Tuleb lisada, et nagu komisjon oma kirjalikes seisukohtades märkis, ei tähenda see tõlgendus, et abielu lahutamist taotleb abikaasa kaotab võimaluse esitada oma nõue selle liikmesriigi kohtutele, mille kodanik kostja on, kui määruse nr 2201/2003 artiklites 3–5 ei ole nimetatud teistsugust kohtualluvust. Nimelt, niisugusel juhul ei takista määruse artikli 6 punkt b seda, et abielu lahutamise nõude lahendamine kuuluks selle liikmesriigi kohtute alluvusse, mille kodanik kostja on, vastavalt selle liikmesriigi riigisisestele kohtualluvuse eeskirjadele.

- 88 Mis puudutab teiseks kohtualluvust muudel juhtudel seoses vanemliku vastutusega, siis tuleb märkida, et määruse nr 2201/2003 artikkel 14 sätestab, et kui liikmesriigi ükski kohus ei ole artiklite 8–13 kohaselt pädev, määratakse kohtualluvus igas liikmesriigis kindlaks selle riigi õigusaktide alusel.
- 89 Sellega seoses tuleb märkida, et asjaolu, et liikmesriigi kohtu menetluses olev vaidlus ei kuulu määruse nr 2201/2003 artikli 8 lõike 1 kohaldamisalasse, kui lapse harilik viibimiskoht ei ole selles liikmesriigis, ei ole tingimata takistuseks sellele, et asi kuulub selle kohtu alluvusse mõnel teisel alusel.
- 90 Isegi kui kõnealusel juhul käesoleva kohtuotsuse punktides 70–78 toodud tõlgendus, mille kohaselt sisuliselt lapse füüsiline kohalviibimine liikmesriigis on eeltingimus selleks, et selle liikmesriigi saaks määrata tema harilikuks viibimiskohaks, toob kaasa selle, et vanemlikku vastutust käsitlevate määruse nr 2201/2003 sätete alusel ei ole võimalik leida, et asi allub liikmesriigi kohtule, on igal liikmesriigil siiski õigus selle määruse artikli 14 kohaselt näha ette asja allumine oma kohtutele riigisiseste õigusnormide alusel, kaldudes kõrvale läheduskriteeriumist, millele selle määruse sätted tuginevad (vt selle kohta 17. oktoobri 2018. aasta kohtuotsus UD, C-393/18 PPU, EU:C:2018:835, punkt 57).
- 91 Järelikult ei ole määruse nr 2201/2003 artikliga 14 vastuolus see, kui asja menetlev kohus kohaldab oma kohtualluvuse kindlaksmääramisel riigisiseseid õigusnorme, sealhulgas vajaduse korral asjaomase lapse kodakondsusel põhinevat alust, isegi kui lapse isa, kes on kostja, on muu liikmesriigi kodanik kui see, kus asub see kohus.
- 92 Neid kaalutlusi arvestades ei ole niisuguses olukorras, nagu on kõne all põhikohtuasjas, välistatud, nagu kohtujurist oma ettepaneku punktis 95 sisuliselt märkis, et abielulahutuse ja vanemliku vastutusega seotud asjades antakse rahvusvaheline kohtualluvus eri kohtutele. See järeldus võib viia küsimuseni, kas see kohtualluvuse killustamine võiks kahjustada lapse parimaid huve, mille järgimist tuleb määruse nr 2201/2003 põhjenduste 12 ja 33 kohaselt tagada eelkõige kohtualluvuse eeskirjadega vanemliku vastutuse valdkonnas.
- 93 Sellega seoses tuleb märkida, et nagu määruse nr 2201/2003 põhjenduses 5 on märgitud, hõlmab määrus laste võrdsuse tagamiseks kõiki vanemlikku vastutust reguleerivaid otsuseid, sealhulgas meetmeid lapse kaitseks, sõltumatult nende seostest menetlusega abieluasjades.
- 94 Kuigi – nagu märkis ka kohtujurist oma ettepaneku punktis 96 – eelkõige määruse nr 2201/2003 artikli 12 lõige 3 võimaldab abikaasadel vältida kohtualluvuse killustatust, nagu on nimetatud käesoleva kohtuotsuse punktis 92, tunnustades vanemliku vastutuse asjades selle kohtu pädevust, kellel on kohtualluvus abielulahutuse asjas, kui see pädevus on lapse parimates huvides, on siiski tõsi, et niisugune killustamine, mille võimalik esinemine on omane käesoleva määruse süsteemile, ei ole tingimata vastuolus lapse parimate huvidega. Nimelt võib asjaomane vanem lapse parimates huvides soovida esitada niisuguse taotluse teistele kohtutele, sealhulgas selle liikmesriigi kohtutele, mille kodanik ta on, kusjuures seda viimati nimetatud valikut võib põhjendada eelkõige võimalusega väljendada ennast lihtsamalt emakeeles ja ka menetluskulud võivad olla väiksemad (vt analoogia alusel 5. septembri 2019. aasta kohtuotsus R (kohtualluvus vanemlikku vastutust ja ülalpidamiskohustust puudutavas asjas), C-468/18, EU:C:2019:666, punktid 50 ja 51).

- 95 Tuleb lisada, et määruse nr 2201/2003 artikli 12 lõikes 4 on sätestatud, et kui lapse harilik viibimiskoht on kolmanda riigi territooriumil, mis ei ole 19. oktoobri 1996. aasta vanemliku vastutuse ja lastekaitsemeetmetega seotud kohtualluvust, kohaldatavat seadust, tunnustamist, kohtuotsuste täitmist ja koostööd käsitleva Haagi konventsiooni lepinguosaline, loetakse kohtualluvust eelkõige selle artikli lõike 3 alusel lapse huvides olevaks, eriti juhul, kui osutub, et kõnealuses kolmandas riigis ei saa menetlust korraldada.
- 96 Eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb neljandale küsimusele vastata järgmiselt:
- Juhul, kui määruse nr 2201/2003 artiklite 3–5 alusel ei kuulu abielulahutuse avalduse lahendamine ühegi liikmesriigi kohtu alluvusse, tuleb nimetatud määruse artiklit 7, koostoimes selle määruse artikliga 6, tõlgendada nii, et asjaolu, et põhikohtuasja kostja on mõne teise liikmesriigi kodanik kui see, kus asub asja menetlev kohus, takistab selle kohtu kohtualluvuse alusena kohaldamast selle määruse artiklis 7 ette nähtud klauslit, mis käsitleb kohtualluvust muudel juhtudel, takistamata siiski seda, et selle liikmesriigi kohtutel, mille kodanik ta on, oleks kohtualluvus niisuguse avalduse menetlemiseks viimati nimetatud liikmesriigi kohtualluvuse eeskirjade kohaselt.
 - Juhul, kui määruse nr 2201/2003 artiklite 8–13 alusel ei kuulu vanemlikku vastutust käsitleva nõude lahendamine ühegi liikmesriigi kohtu alluvusse, tuleb selle määruse artiklit 14 tõlgendada nii, et asjaolu, et põhikohtuasja kostja on mõne teise liikmesriigi kodanik kui see, kus asub asja menetlev kohus, ei takista selle kohtu kohtualluvuse alusena kohaldamast selles artiklis 14 ette nähtud klauslit, mis käsitleb kohtualluvust muudel juhtudel.

Viies küsimus

- 97 Viienda küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas juhul, kui ülalpidamiskohustusi puudutava vaidluse kõigi osapoolte harilik viibimiskoht ei ole liikmesriigis, siis millistel tingimustel võib asuda seisukohale, et erandjuhtudel on kohtualluvuse aluseks määruse nr 4/2009 artiklis 7 nimetatud *forum necessitatis*. Täpsemalt soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus esiteks teada, millised on vajalikud tingimused selleks, et asuda seisukohale, et kolmandas riigis, kellega vaidlus on tihedalt seotud, ei ole võimalik menetlust mõistlikult algatada või läbi viia või selle läbiviimine osutub võimatuks, ja kas pool, kes tugineb nimetatud artiklile 7, peab tõendama, et ta on asjatult algatanud või püüdnud algatada menetlust selle kolmanda riigi kohtutes, ning teiseks, kas selleks, et asuda seisukohale, et vaidlus peab olema piisavalt seotud selle liikmesriigiga, kelle kohtu poole pöörduti, on võimalik tugineda ühe vaidluspoole kodakondsusele.
- 98 Määruse nr 4/2009 artikli 7 esimeses lõigus on sätestatud, et kui ükski liikmesriigi kohus ei ole selle määruse artiklite 3–6 alusel pädev, võivad liikmesriigi kohtud erandjuhul vaidluse menetlusse võtta, kui selles kolmandas riigis, kellega vaidlus on tihedalt seotud, ei ole võimalik menetlust mõistlikult algatada või läbi viia või selle läbiviimine osutub võimatuks. Selle artikli teise lõigu kohaselt peab vaidlus olema piisavalt seotud selle liikmesriigiga, kelle kohtu poole pöörduti.
- 99 Määruse nr 4/2009 artiklis 7 on seega kehtestatud neli kumulatiivset tingimust, mis peavad olema täidetud, et liikmesriigi kohus, kellele on esitatud ülalpidamiskohustusi käsitlev nõue, saaks erandjuhul tuvastada oma pädevuse hädaseisundi alusel (*forum necessitatis*). Esiteks peab see kohus tuvastama, et ükski liikmesriigi kohus ei ole määruse nr 4/2009 artiklite 3–6 alusel pädev. Teiseks peab tema menetluses olev kohtuasi olema kolmanda riigiga lähedalt seotud.

Kolmandaks ei ole selles kolmandas riigis võimalik menetlust mõistlikult algatada või läbi viia või selle läbiviimine osutub võimatuks. Lõpetuseks, neljandaks peab vaidlus olema piisavalt seotud selle liikmesriigiga, kelle kohtu poole pöörduiti.

- 100 Kuigi eelotsusetaotluse esitanud kohtu ülesanne on kontrollida, kas kõik need tingimused on täidetud, et ta saaks vajaduse korral tugineda määruse nr 4/2009 artikli 7 sätetega antud kohtualluvusele, tuleb iga tingimuse puhul ja arvestades selle kohtu esitatud tõendeid teha järgmised täpsustused.
- 101 Esimesena, mis puudutab käesoleva kohtuotsuse punktis 99 nimetatud esimese tingimuse täitmist, siis tuleb märkida, et sellest ei piisa, kui asja menetlev kohus tuvastab, et asi ei kuulu määruse nr 4/2009 artiklite 3–6 alusel tema enda kohtualluvusse, vaid tuleb ka tagada, et juhul, kui eelkõige on pöörduetud mitme kohtu poole, ei ole nende artiklite alusel pädev ükski liikmesriigi kohus. Asjaolu – mida eelotsusetaotluse esitanud kohus nimetab eelduseks viiendale küsimusele –, et kostja või ülalpidamist saama õigustatud isikute harilik viibimiskoht on kolmandas riigis, st et nad ei vasta määruse nr 4/2009 artikli 3 punktides a ja b sätestatud kriteeriumidele, ei ole seega piisav tuvastamiseks, et ükski liikmesriigi kohus ei ole selle määruse artiklite 3–6 alusel pädev määruse artikli 7 tähenduses. Järelikult peab eelotsusetaotluse esitanud kohus veel kontrollima, et tal endal ja teiste liikmesriikide kohtutel puudub selle nõude lahendamiseks kohtualluvus määruse artikli 3 punktides c või d või artiklites 4–6 loetletud kohtualluvuse aluste põhjal.
- 102 Esiteks, mis puudutab määruse nr 4/2009 artikli 3 punkte c ja d, siis annavad need sätted pädevuse kas kohtule, mis on kohtu asukohariigi õiguse kohaselt pädev menetlema perekonnaseisu käsitlevaid kohtuasju, millega ülalpidamiskohustust käsitlev asi on seotud, või kohtule, mis on kohtu asukohariigi õiguse kohaselt pädev menetlema vanemlikku vastutust käsitlevaid kohtuasju, millega ülalpidamiskohustust käsitlev asi on seotud, välja arvatud juhul, kui kohtualluvuse aluseks on üksnes ühe poole kodakondsus.
- 103 Käesoleval juhul, kuigi – nagu nähtub käesoleva kohtuotsuse punktides 86–92 – eelotsusetaotluse esitanud kohus ei ole pädev lahendama abielu lahutamise nõuet, vaid ta võib olla määruse nr 2201/2003 artiklis 14 ette nähtud klausli alusel, mis käsitleb kohtualluvust muudel alustel, pädev lahendama vanemlikku vastutust käsitlevat nõuet riigisiseste õigusnormide kohaselt, mis põhinevad põhikohtuasja hageja kodakondsusel, peaks eelotsusetaotluse esitanud kohus kindlaks tegema, kas selle asjaolu tõttu ja määruse nr 4/2009 artikli 3 punkti d alusel puuduks tal pädevus lahendada laste ülalpidamise nõuet.
- 104 Teiseks, mis puudutab määruse nr 4/2009 artiklites 4 ja 5 sätestatud kohtualluvuse aluseid, siis kuigi miski Euroopa Kohtu käsutuses olevas toimikus ei viita sellele, et need oleksid põhikohtuasjas kohaldatavad, tuleb eelkõige täpsustada, et ühelt poolt on määruse artiklis 4 ette nähtud kohtu valik selle artikli lõike 3 kohaselt igal juhul välistatud alla 18aastase lapse ülalpidamiskohustust käsitleva vaidluse puhul ja teiselt poolt, mis puudutab kohtualluvust selle määruse artikli 5 alusel, ei ilmne sellest toimikust, et põhikohtuasja kostja oleks ilmunud kohtusse vabatahtlikult mõnel muul põhjusel kui asja menetleva liikmesriigi kohtu pädevuse vaidlustamiseks. Seevastu ei näi olevat välistatud, et Portugali Vabariigi kohtud võivad vajaduse korral oma pädevuse tuletada sama määruse artiklist 6, arvestades isa ja tema laste ühist Portugali kodakondsust, kui need lapsed on ülalpidamist saama õigustatud isikutena pooled ülalpidamishõuet puudutavas menetluses, kuid seda peab siiski kontrollima eelotsusetaotluse esitanud kohus.

- 105 Teisena, mis puudutab määruse nr 4/2009 artiklis 7 sätestatud tingimust, et kohtu menetluses olev vaidlus on lähedalt seotud kolmanda riigiga, siis tuleb märkida, et see määrus ei anna mingit teavet asjaolude kohta, mis võimaldaksid tuvastada niisuguse lähedase seose olemasolu. Võttes siiski arvesse nimetatud määruse aluseks olevaid kohtualluvuse kriteeriume, eelkõige hariliku viibimiskoha kriteeriumi, peab asja menetleval kohtul olema võimalik tuvastada niisuguse lähedase seose olemasolu, kui juhtumi asjaoludest – mida peab kontrollima see kohus – ilmneb, et kõigi vaidluse poolte harilik viibimiskoht on asjaomase kolmanda riigi territooriumil. Nimelt, sõltumata kriteeriumidest, millel põhineb pädevus ülalpidamiskohustuste asjus selles kolmandas riigis, eelkõige juhul, kui tegemist on riigiga, kes ei ole 23. novembri 2007. aasta Haagi konventsiooni laste ja teiste pereliikmete elatise rahvusvahelise sissenõudmise kohta osaline, on põhimõtteliselt mõistlik asuda läheduskriteeriumi arvesse võttes seisukohale, et selle riigi kohtud, kus on alaealise lapse, kes on ülalpidamist saama õigustatud isik, ja ülalpidamist andma kohustatud isiku harilik viibimiskoht, oleksid kõige paremini võimelised hindama selle lapse vajadusi, võttes arvesse keskkonda, eelkõige sotsiaalset ja perekondlikku keskkonda, kus ta elab ja hakkab elama.
- 106 Kolmandana, selleks et asja menetleva liikmesriigi kohus saaks erandjuhul teostada määruse nr 4/2009 artiklist 7 tulenevat kohtualluvust, on oluline ka see, et asjaomase kolmanda riigi kohtus ei ole võimalik kõnealust menetlust mõistlikult algatada või läbi viia või selle läbiviimine osutub võimatuks.
- 107 Sellega seoses tuleb märkida, et kuigi määruse põhjenduses 16 on mainitud kodusõda näitena sellest, kui menetluse läbiviimine osutub asjaomases kolmandas riigis võimatuks, illustreerides nende juhtumite erandlikkust, mille puhul võib *forum necessitatis*'el põhinevat kohtualluvust teostada, tuleb märkida, et nimetatud määrus ei sisalda andmeid asjaolude kohta, mille esinemisel võib asja menetlev liikmesriigi kohus tuvastada, et asjaomase kolmanda riigi kohtutes ei saa ülalpidamiskohustust puudutavat menetlust mõistlikult algatada või läbi viia. Samast põhjendusest 16 nähtub siiski, et eesmärgiga „parandada olukorda eelkõige kohtuliku arutamise mittevõimaldamise puhul“, on ette nähtud *forum necessitatis*, mis võimaldab asja menetleval liikmesriigi kohtul erandjuhul teha otsuse kohtuasjas, mis on tihedalt seotud mõne kolmanda riigiga, „kui hagejalt ei saa mõistlikel põhjustel oodata, et ta selles [kolmandas] riigis menetluse algataks või seda järgiks“.
- 108 Nii nähtub nendest täpsustustest ühelt poolt, et selleks, et teha vajaduse korral kindlaks oma kohtualluvus määruse nr 4/2009 artikli 7 alusel, ei saa asja menetlev liikmesriigi kohus elatisnõude esitajalt nõuda tõendeid selle kohta, et ta on asjatult algatanud või püüdnud algatada kõnealust menetlust asjaomase kolmanda riigi kohtutes. Seega piisab sellest, kui asja menetlev liikmesriigi kohus suudab kõiki käesoleva juhtumi faktilisi ja õiguslikke asjaolusid arvestades veenduda, et asjaomases kolmandas riigis esinevad takistused on niisugused, et oleks ebamõistlik panna hagejale kohustust esitada elatisnõue selle kolmanda riigi kohtutele.
- 109 Nimelt, nagu kohtujurist oma ettepaneku punktis 126 sisuliselt märkis, oleks nõue, et niisugune taotleja peab püüdma algatada menetluse asjaomase kolmanda riigi kohtutes üksnes selleks, et näidata *forum necessitatis*'e kohaldamise vajalikkust, vastuolus määruse nr 4/2009 eesmärgiga, milleks on eelkõige vastavalt käesoleva kohtuotsuse punktis 48 mainitud kohtupraktikale kaitsta ülalpidamist saama õigustatud isikut ja edendada tõrgeteta õigusemõistmist. See järeldus kehtib seda enam, kui ülalpidamist saama õigustatud isik on laps, kelle parimaid huve tuleb määruse nr 4/2009 tõlgendamisel ja rakendamisel arvesse võtta, ning – nagu kinnitab harta artikli 24

lõige 2 – kõikides lastega seotud toimingutes, mida teevad avalik-õiguslikud asutused või eraõiguslikud institutsioonid, tuleb esikohale seada lapse huvid (vt selle kohta 16. juuli 2015. aasta kohtuotsus A, C-184/14, EU:C:2015:479, punkt 46).

- 110 Teiselt poolt, kuna – nagu on märgitud määruse nr 4/2009 põhjenduses 16 – *forum necessitatis*'el põhineva kohtualluvuse eesmärk on eelkõige parandada olukorda kohtuliku arutamise mittevõimaldamise puhul, on üldjuhul põhjendatud, et asja menetlev liikmesriigi kohus võiks sellele tugineda erandjuhtudel ja tingimusel, et asjaomase kolmanda riigi menetlustingimusi on üksikasjalikult analüüsitud, kui kohtusse pöördumine selles kolmandas riigis on õiguslikult või faktiliselt takistatud, eelkõige diskrimineerivate või õiglase kohtumenetluse põhitagatistega vastuolus olevate menetlustingimuste kohaldamise tõttu.
- 111 Neljandana on oluline, et kõnealune vaidlus oleks piisavalt seotud liikmesriigiga, kelle kohtu poole pöörduti. Sellega seoses piisab eelotsusetaotluse esitanud kohtu kahtlustele vastamiseks sellest, kui märkida, et määruse nr 4/2009 põhjenduses 16 on täpsustatud, et niisugune seos võib tuleneda eelkõige ühe poole kodakondsusest.
- 112 Eelotsusetaotluse esitanud kohus peab neid täpsustusi ja põhikohtuasjas kõne all olevate alaealiste laste ema esitatud tõendeid arvestades kindlaks tegema, kas see kohus võib tugineda määruse nr 4/2009 artikli 7 sätetele, et lahendada elatisnõue, mille MPA oma laste kasuks esitas. Sellega seoses võib eelotsusetaotluse esitanud kohus tunnistada ennast pädevaks, et hoida ära oht, et õigusemõistmisest võidakse keelduda, kuid ta ei saa tugineda üksnes üldistele asjaoludele, mis on seotud kolmanda riigi kohtusüsteemi puudustega, analüüsimate tagajärgi, mida nimetatud asjaolud võivad käesolevale juhtumile kaasa tuua.
- 113 Eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb viiendale küsimusele vastata, et määruse nr 4/2009 artiklit 7 tuleb tõlgendada nii, et:
- kui ülalpidamiskohustusi puudutava vaidluse kõigi osapoolte harilik viibimiskoht ei ole liikmesriigis, siis seisukohale, et erandjuhtudel on kohtualluvuse aluseks selles artiklis 7 nimetatud *forum necessitatis*, võib asuda juhul, kui selle määruse artiklite 3–6 alusel ei ole ükski liikmesriigi kohus pädev, kui kolmandas riigis, kellega vaidlus on tihedalt seotud, ei ole võimalik menetlust mõistlikult algatada või läbi viia või selle läbiviimine osutub võimatuks ja kui vaidlus on piisavalt seotud selle liikmesriigiga, kelle kohtu poole pöörduti;
 - asumaks erandjuhtudel seisukohale, et kolmandas riigis ei ole võimalik menetlust mõistlikult algatada või läbi viia, on oluline, et igal konkreetsel juhul esitatud asjaolude üksikasjaliku analüüsi tulemusel selguks, et kohtusse pöördumine selles kolmandas riigis on õiguslikult või faktiliselt takistatud, eelkõige diskrimineerivate või õiglase kohtumenetluse põhitagatistega vastuolus olevate menetlustingimuste kohaldamise tõttu, ilma et nimetatud artiklile 7 tuginevalt poolelt nõutaks tõendeid selle kohta, et ta on asjatult algatanud või püüdnud algatada seda menetlust sama kolmanda riigi kohtutes, ja
 - selleks et järeldada, et vaidlus peab olema piisavalt seotud selle liikmesriigiga, kelle kohtu poole pöörduti, on võimalik tugineda ühe poole kodakondsusele.

Kuues küsimus

- 114 Kuuenda küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas harta artiklit 47 tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus, kui isegi juhul, kui asjaomastel abikaasadel on tugevad sidemed liikmesriikidega nende kodakondsuse ja varasema elukoha tõttu, ei määrata määruste nr 2201/2003 ja nr 4/2009 kohaldamisel ühtki pädevat liikmesriiki.
- 115 Nagu nähtub eelkõige käesoleva kohtuotsuse punktidest 87–92 ja 98–113 ning nagu komisjon oma kirjalikes seisukohtades sisuliselt märkis, ilmneb, et määruse nr 2201/2003 ja määruse nr 4/2009 sätete – eelkõige määruse nr 2201/2003 artiklite 7 ja 14 ning määruse nr 4/2009 artikli 7, mis näevad ette mehhanismid, mis võimaldavad määrata kindlaks kohtualluvuse juhul, kui ükski liikmesriigi kohus ei ole nende määruste teiste sätete alusel pädev – kohaldamisel peaks vähemalt ühe liikmesriigi kohtutel olema pädevus lahendada vastavalt abielu lahutamise, vanemliku vastutuse ja ülalpidamiskohustuse asju.
- 116 Järelikult, nagu märkis ka komisjon, kuna kuues küsimus on hüpoteetiline, ei ole vaja sellele vastata.

Kohtukulud

- 117 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus pooleli oleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse liikmesriigi kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamisega seotud kulusid, välja arvatud poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (kolmas koda) otsustab:

- 1. Nõukogu 27. novembri 2003. aasta määruse (EÜ) nr 2201/2003, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1347/2000, artikli 3 lõike 1 punkti a ning nõukogu 18. detsembri 2008. aasta määruse nr 4/2009 kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes artikli 3 punkte a ja b tuleb tõlgendada nii, et hariliku viibimiskoha kindlaksmääramisel nende sätete tähenduses ei saa olla määrav tegur see, et asjaomased abikaasad on Euroopa Liidu lepingulised töötajad, kes on määratud liidu delegatsiooni kolmandas riigis ja kelle kohta väidetakse, et neil on selles kolmandas riigis diplomaatiline staatus.**
- 2. Määruse nr 2201/2003 artikli 8 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et lapse hariliku viibimiskoha kindlaksmääramisel ei ole asjakohane see seos, mis tuleneb ema kodakondsusest ja enne abielu sõlmimist ema elukohast selles liikmesriigis, kus asub vanemliku vastutuse nõuet lahendav kohus, samas kui asjaolu, et alaealised lapsed on sündinud selles liikmesriigis ja neil on selle liikmesriigi kodakondsus, on ebapiisav.**
- 3. Juhul, kui määruse nr 2201/2003 artiklite 3–5 alusel ei kuulu abielulahutuse avalduse lahendamine ühegi liikmesriigi kohtu alluvusse, tuleb nimetatud määruse artiklit 7, koostoimes selle määruse artikliga 6, tõlgendada nii, et asjaolu, et põhikohtuasja kostja on mõne teise liikmesriigi kodanik kui see, kus asub asja menetlev kohus, takistab selle kohtu kohtualluvuse alusena kohaldamast selle määruse artiklis 7 ette nähtud klauslit,**

mis käsitleb kohtualluvust muudel juhtudel, takistamata siiski seda, et selle liikmesriigi kohtutel, mille kodanik ta on, oleks kohtualluvus niisuguse avalduse menetlemiseks viimati nimetatud liikmesriigi kohtualluvuse eeskirjade kohaselt.

Juhul, kui määruse nr 2201/2003 artiklite 8–13 alusel ei kuulu vanemlikku vastutust käsitleva nõude lahendamise ühegi liikmesriigi kohtu alluvusse, tuleb selle määruse artiklit 14 tõlgendada nii, et asjaolu, et põhikohtuasja kostja on mõne teise liikmesriigi kodanik kui see, kus asub asja menetlev kohus, ei takista selle kohtu kohtualluvuse alusena kohaldamast selles artiklis 14 ette nähtud klauslit, mis käsitleb kohtualluvust muudel juhtudel.

4. Määruse nr 4/2009 artiklit 7 tuleb tõlgendada nii, et:

- kui ülalpidamiskohustusi puudutava vaidluse kõigi osapoolte harilik viibimiskoht ei ole liikmesriigis, siis seisukohale, et erandjuhtudel on kohtualluvuse aluseks selles artiklis 7 nimetatud *forum necessitatis*, võib asuda juhul, kui selle määruse artiklite 3–6 alusel ei ole ükski liikmesriigi kohus pädev, kui kolmandas riigis, kellega vaidlus on tihedalt seotud, ei ole võimalik menetlust mõistlikult algatada või läbi viia või selle läbiviimine osutub võimatuks ja kui vaidlus on piisavalt seotud selle liikmesriigiga, kelle kohtu poole pöörduiti;
- asumaks erandjuhtudel seisukohale, et kolmandas riigis ei ole võimalik menetlust mõistlikult algatada või läbi viia, on oluline, et igal konkreetsel juhul esitatud asjaolude üksikasjaliku analüüsi tulemusel selguks, et kohtusse pöördumine selles kolmandas riigis on õiguslikult või faktiliselt takistatud, eelkõige diskrimineerivate või õiglase kohtumenetluse põhitagatistega vastuolus olevate menetlustingimuste kohaldamise tõttu, ilma et nimetatud artiklile 7 tuginevalt poolelt nõutaks tõendeid selle kohta, et ta on asjatult algatanud või püüdnud algatada seda menetlust sama kolmanda riigi kohtutes, ja
- selleks et järeldada, et vaidlus peab olema piisavalt seotud selle liikmesriigiga, kelle kohtu poole pöörduiti, on võimalik tugineda ühe poole kodakondsusele.

Allkirjad